

χτική βιβλιογραφία, που εξασφάλισε μέρος των πιο ειδικών και πλέον σημαντικών μελετητών του Μπρεχτ διεθνώς (όπως μπορεί να δει κανείς και από τα σύντομα εργοβιογραφικά σημειώματα για τους συγγραφείς του τόμου, σσ. 545 εξ.) και συγκέντρωσε μια ποικιλία απόψεων και «φωνών» σε μια ιδιότυπη «συμφωνία», που πρέπει να θεωρηθεί αυθεντική και αντιπροσωπευτική για τη σημερινή κατάσταση της Μπρεχτολογίας. Η επιμέλεια και το ζύγισμα των επιμέρους συμβολών, η διάρθρωση και η σύνδεση των άρθρων στην εισαγωγή και τις τρεις θεματικές ενότητες αποδεικνύουν ένα έμπειρο χέρι και ένα ηγναίο ενδιαφέρον.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΙΩΝ ΖΩΤΟΣ

Ο Ουμανισμός και η γένεσις του Μελοδράματος, Μέρος Α', Αθήνα 2003, σ. 491, μουσικές νότες, πολλές εικ.

Ο καθηγητής της Μουσικολογίας στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών, Ίων Ζώτος, παρουσιάζει τον πρώτο τόμο ενός πανεπιστημιακού συγγραμματος σχετικά με τη γέννηση της όπερας στην Ιταλία προς το τέλος του 16ου αιώνα (συνοπτική παρουσίαση της πορείας αυτής στον Β. Πούχγκερ: «Ο ρόλος της μουσικής στο Κρητικό θέατρο», στον τόμο: *Μελετήματα θεάτρου. Το Κρητικό θέατρο*, Αθήνα 1991, σσ. 179-210). Αυτό αποτελεί ένα γνωστό κεφάλαιο πολλών ιστοριών της όπερας και της ευρωπαϊκής μουσικής εν γένει, αλλά το σύγγραμμα του κ. Ζώτου οδηγεί σε μεγαλύτερο βάθος α) ως προς τη μουσικολογική ανάλυση της σταδιακής μετάβασης από την πολυφωνία στη μονωδία, που αποτελεί τη βάση και την προϋπόθεση της δημιουργίας της όπερας, και β) ως προς τη σύνδεση των εξελίξεων στη μουσική με τη φιλοσοφία του Ουμανισμού και με την ιστορία του θεάτρου, ιδιαίτερα την εξέλιξη της *commedia dell'arte* και την εμφάνιση των ιντερμεδίων. Αυτό είναι κάτι που αφορά άμεσα τη θεατρική ιστορία. Μετά από ένα προεισαγωγικό σημείωμα και τις Ευχαριστίες ακολουθεί ο κύριος κορμός του βιβλίου, που διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια και έναν επίλογο. Το πρώτο κεφάλαιο αναλύει το φιλοσοφικό περιγύρο της ουμανιστικής σκέψης, που αποτελεί τη βάση εκείνης της ερμηνείας του αρχαίου δράματος που γέννησε την όπερα: την πεποίθηση πως κάπως έτσι, μελοποιημένη και τραγουδιόμενη, παιζόταν η αρχαία τραγωδία, και αυτή η πεποίθηση εντάσσει την προσπάθεια αυτή στις αρχαιολογικές αναστηλώσεις του αρχαίου θεάτρου, όπως έγιναν στη Ρώμη και αλλού από τις αρχές του 16ου αιώνα. Το κεφάλαιο έχει τον τίτλο: «Ο Πλατωνισμός και ο Αριστοτελισμός κατά την Αναγέννηση και η Μουσική», και χωρίζεται σε πέντε υποενότητες: 1. «Εισαγωγικά: Η γένεσις του “*Dramma per musica*” και η άμεσος απήχησός του» (σσ. 17 εξ.), 2. «Φιλοσοφικές αναβιώσεις στις ιταλικές “Ακαδημίες”: Πλατωνισμός και Αριστοτελισμός» (σσ. 20 εξ.), 3. «Η “Πλατωνική Ακαδημία”, ο Marsilio Ficino και η υπέρτατη ημισοφία της μουσικής» (σσ. 31 εξ.), 4. «Το ιδανικό του αυλικού – στρατιώτου – επιστήμονος και του μουσικού στον *Αυλικό* του Castiglione» (σσ. 43 εξ.) – πρόκειται για το *Il libro del cortegiano* 1528 -, 5. «Ο Αριστοτέλης ως πρότυπον τραγωδίας, η ελληνική μουσική και ο Girolamo Mei» (σσ. 54 εξ.). Στο κείμενο όλα τα αποσπάσματα από τα θεωρητικά γραπτά της Αναγέννησης σχετικά με τη μουσική είναι μεταφρασμένα από τα ιταλικά και λατινικά στα ελληνικά, και το κείμενο συνοδεύεται από πολλές εικόνες, που αποτελούν ένα είδος οπτικού συ-

μπληρώματος και έχουν συχνά εκτενέστερες ολοσέλιδες λεξάντες.

Το δεύτερο κεφάλαιο στρέφεται στις ακραιφνέστερα μουσικές εξελίξεις, όσον αφορά το είδος του μαδριγάλιου: «Το Μαδριγάλι ως πολυφωνική έκφρασις του Λόγου». Χωρίζεται σε τέσσερις ενότητες, όπου στην κάθε μία αναλύονται ορισμένα παραδείγματα που φωτίζουν την εξέλιξη: 1. «Το πρώιμο μαδριγάλι: Verdelot, Arcadelt και Festa» (σφ. 69 εξ. με μουσικά παραδείγματα) – το είδος καλλιουργείτο και στις πολυτελείς θεατρικές παραστάσεις ιντερμεδίων στους γάμους των Μεδίκων (π.χ. Φλωρεντία 1539), κυριαρχεί η τετράφωνη πολυφωνία, 2. «Ωριμότης και μαεστρία: Willaert και Rore» (σφ. 104 εξ.), ο δεύτερος, ο Ciriaco de Rore, είναι μαθητής του Φλαμανδού, 3. «Giaches de Wert: ένας ομοφωνικός βασικά μαδριγαλιστής» (σφ. 127 εξ.), 4. «Luca Marenzio: «ο γλυκύτερος κύκνος των μαδριγαλιστών» (σφ. 146 εξ.).

Πιο θεατρολογικό είναι το επόμενο, το τρίτο, κεφάλαιο: «Ιερές και κοσμικές θεαματικές αναπαραστάσεις άνευ, ή μετά μουσικής», που παρακολουθεί την εξέλιξη των θεατρικών παραστάσεων από τις *sacre rappresentazioni* έως τις πολυτελείς αυλικές γιορτές: 1. «*Maggi* και *Sacre Rappresentazioni*, *Momaria* και *Compagnie della Calza*: ΙΔ' – ΙΣΤ' αιώνας» (σφ. 177 εξ.), 2. «Από τους ναούς και τις πλατείες στις αίθουσες θεάτρου: η Βενετία κατά τον ΙΣΤ' αιώνα» (σφ. 201 εξ.), 3. «Η «*Commedia dell'arte*» ως η δημόδης θεατρική έκφρασις μιας εποχής» (σφ. 221 εξ.).

Με τη δραματολογία της εποχής συσχετίζεται το τέταρτο κεφάλαιο: «Η αναβίωσις του ελληνικού δράματος, μεταφράσεις, η τραγωδία και η «*commedia erudita*», που απαρτίζεται από τρεις θεματικές ενότητες: 1. «Από τις θρησκευτικές αναπαραστάσεις στο κοσμικό δράμα, η Αυλή της Φερράρα και ο Σενέκας ως δραματοουργός: ο Τερέντιος, ο Πλάιτος και τα μουσικο-θεαματικά *Intermedii*» (σφ. 247 εξ.), 2. «Η έλευσις βυζαντινών λογίων στην Ιταλία, οι πρώτοι βιβλιοσυλλέκται και οι μεταφράσεις ελληνικών τραγωδιών στην Ιταλική» (σφ. 267 εξ.), 3. «Παραστάσεις του *Οιδίποδος Τυραννον* στη Βικεντία με χορωδιακή μουσική κατά το τελευταίο τέταρτο του ΙΣΤ' αιώνας» (σφ. 290 εξ.) – πρόκειται για τη γνωστή παράσταση στο Teatro Olimpico το 1585, της οποίας σώζεται η μουσική – τελικά αποτελεί όμως μεμονωμένο γεγονός, που δεν επηρέασε τις εξελίξεις προς την όπερα. Σ' ένα σημείο του κεφαλαίου αυτού ο συγγραφέας συνοψίζει τις εξελίξεις έτσι: «Στην Ιταλία το μελόδραμα ή *dramma per musica* δημιουργήθηκε, όπως ήδη είδαμε, εν μέρει ως αποτέλεσμα συνειδητών προσπαθειών για μια αναβίωση του αρχαίου ελληνικού δράματος εκ μέρους των φλωρεντινών διανοουμένων – σε μια αναβίωση με όσο το δυνατόν περισσότερη ακρίβεια προς τις αθηναϊκές παραστάσεις του Ε' π.Χ. αιώνας. Είπαμε πιο πάνω «εν μέρει», αντί «κατά πολύ» ή «ως επί το πλείστον», επειδή μια τέτοια αναβίωσις θα εξητάτο βεβαίως και από το ενδιαφέρον των ανθρώπων της εποχής προς την κλασική αρχαιότητα. Ο συνδυασμός του ενδιαφέροντος για το μεγαλειώδες ελληνικό παρελθόν μαζί με την αγάπη των διανοουμένων της Αναγεννησιμότητας για ένα συγκεκριμένο είδος της λογοτεχνικής του παραδόσεως – το δράμα συγκεκριμένως – κατέστησε εν τέλει την γένεση του νέου μελοδραματικού είδους δυνατή» (σ. 254).

Το πέμπτο κεφάλαιο στρέφεται ύστερα στη μαδριγαλική κωμωδία, που είναι το άμεσο πρόπλασμα της όπερας: «Η «μαδριγαλική κωμωδία» ως πολυφωνική έκφρασις της «*commedia dell'arte*»». Το τελευταίο αυτό κεφάλαιο έχει τέσσερις υποενότητες: 1. «Μουσικές αντιστικτικές διασκευάσεις, διασυνδέσεις της «*Commedia dell'arte*» με την «*Commedia harmonica*» και τα μουσικά κοινωνικά παιχνίδια» (σφ. 321 εξ.): 2. «Ο Alessandro Striggio και ο «*commedia harmonica*»: Η *Ψυλοκουβέντα των γυναικών στην μπουγάδα και Το Κυνήγι*» (σφ. 336 εξ. με μεταφράσεις μεγάλων αποσπασμάτων ή και ολόκληρων των κειμένων): 3. «Ο *Amfiparnassos* του Orazio Vecchi: το χορψύωμα της μαδριγαλικής κωμωδίας» (σφ. 368 εξ.) – για τον *Amfiparnasso* του Orazio Vecchi (Modena 1594, έκδοση Βενετία 1597) και άλλα, κάθε ρόλος τραγουδιέται από πεντάφωνη πολυφωνία. Ο επίλογος έχει τον τίτλο: «Το ποιμενικό δράμα

μετά μηχανών ως πρόδρομος του Μελοδράματος και παραλλαγές του Μύθου του Ορφέως» (σσ. 437 εξ.). Ακολουθεί η βιβλιογραφία (σσ. 463 εξ.) και ένα ευρετήριο (481 εξ.). Το σύγγραμμα του κ. Ζώτου μπορεί να χρησιμοποιηθεί χωρίς άλλο και για την πανεπιστημιακή διδασκαλία του Αναγεννησιακού Θεάτρου στη θεατρολογία.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

EDDA FUHRICH / HILDE HAIDER (eds.)

Theater, Kunst, Wissenschaft. Festschrift für Wolfgang Greisenegger zum 66. Geburtstag [Θέατρο, Τέχνη, Επιστήμη. Τιμητικός τόμος για τον Wolfgang Greisenegger στα εξηκοστά εκτα του γενέθλια], Wien, Böhlau 2004, σ. 402, εκ., ISBN 3-205-77037-4.

Πρόκειται για έναν ασυνήθιστο τιμητικό τόμο για τον πρόεδρο του Ινστιτούτου Θεατρολογίας της Βιέννης, από το 1887 ως το 1991 και πρόεδρο της Fédération Internationale pour la Recherche Théâtrale, πολλές φορές κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής και από το 1998 ως το 1999 και πρύτανη του Πανεπιστημίου της Βιέννης, από το 2001, τέλος, και πρόεδρο του PEN-Club της Αυστρίας, ο οποίος δεν συγκεντρώνει μόνο επιστημονικά μελετήματα, αλλά και προσωπικές αναμνήσεις, λογοτεχνικούς χαιρετισμούς, ακόμια και αστεία και άλλα, μαζί με προσωπικές φωτογραφίες και αναμνήσεις. Αυτό ανταποκρίνεται ως ένα βαθμό στον πολύπλευρο χαρακτήρα του τιμώμενου, ο οποίος, πέρα από την ακαδημαϊκή του σταδιοδρομία, πραγματοποίησε και σκηνοθεσίες και συμμετείχε ενεργά στην καλλιτεχνική ζωή. Οι συμβολές έχουν αλφαβητική σειρά και ξεκινούν με τον Γερμανιστή F. Aspetsberger (σσ. 11 εξ.), ο οποίος συγκρίνει πολιτικές και λογοτεχνικές βιογραφίες μεταξύ Βιέννης και Βερολίνου, ακολουθεί ένα άρθρο στα αγγλικά για πειράματα σχετικά με τους μύς και το σκελετό σε περιβάλλον χωρίς βαρύτητα (διάστημα), ένα project το οποίο είχε υποστηρίξει ο τιμώμενος ως πρύτανης, η G. Baumbach (σσ. 53 εξ.) ασχολείται με την εμφάνιση φαντασμάτων στο θέατρο, ο U. Birbaumer αναφέρεται σε αναμνήσεις από «θεατρικά» ταξίδια στη μισή Ευρώπη, που έχει πραγματοποιήσει με τον τιμώμενο (σσ. 65 εξ.). Στη συνέχεια περιορίζομαι μόνο στα επιστημονικά άρθρα: ο S. Döhring για το ρόλο του κινηματογράφου στις σκηνοθεσίες του *Christoph Colomb* του Darius Millhaud (Βερολίνο 1930/1998) (σσ. 85 εξ.), ο J. Fiebach για την cultural performance στην ιστορική και συγκριτική διάσταση (σσ. 127 εξ.), η E. Fischer-Lichte για τα θρησκευτικά δράματα του Μεσαίωνα ανάμεσα σε τελετουργία και θέατρο (σσ. 143 εξ.), ο A. Fuxjäger για τη διορία ως δραματουργική τεχνική στον αφηγηματικό λόγο (σσ. 175 εξ.), η K. Kruschkova για το θέατρο της αποδόμησης (σσ. 229 εξ.), η B. Marschall για το λοιμό στον *Οιδίποδα* ως τιμωρία και στίγμα της πόλεως (σσ. 261 εξ.), η M. Meister για την ψυχραιμία και το συναίσθημα στο επικό θέατρο του Μπρεχτ (σσ. 271 εξ.), η R. Möhrmann για γυναίκες στο θέατρο (σσ. 277 εξ.), η M. Payr για την αποκάλυψη του ατελείωτου στις αρχιτεκτονικές προοπτικές του Baldassare Peruzzi (σσ. 283 εξ.), ο H.-J. Tinchon για μεθόδους της ψυχοφυσιολογικής μέτρησης της μέθεξης (σσ. 363 εξ.) κτλ.

Ένας τόμος πολύ προσωπικός και χαριτωμένος, τον οποίο θα χαρεί ο τιμώμενος.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ